PROSIECT CARTREFI O BREN LLEOL

THE HOME-GROWN HOMES PROJECT

ASTUDIAETH ACHOS: FFERMWR

Amrywio pren tir fferm

woodknowledge WALES

Ariennir gan Llywodraeth Cymru
Funded by Welsh Government

TYFU PREN AR GYFER ARALLGYFEIRIO REFENIW AR DIR FFERM CYMRU

Mwy nag erioed o'r blaen, mae angen i ffermwyr adeiladu gwydnwch yn eu cynllunio busnes, a allai ymhlith pethau eraill gynnwys creu coetiroedd fel rhan o strategaeth arallgyfeirio refeniw. Mae plannu coed wedi profi i fod yn strategaeth effeithiol i un teulu ffermio yng nghanolbarth Cymru yn sicr

Nid yw cynaliadwyedd busnesau ffermio yng Nghymru erioed wedi bod yn fwy ansicr. Mae costau cynhyrchu cynyddol ynghyd ag amheuon ynghylch natur cymorthdaliadau yn y dyfodol a'r ffordd y disgwylir i ffermwyr ymateb i'r argyfwng hinsawdd yn cael effaith negyddol ar eu llesiant.

Mwy nag erioed o'r blaen, mae angen i ffermwyr adeiladu gwydnwch yn eu cynllunio busnes, a allai ymhlith pethau eraill gynnwys creu coetiroedd fel rhan o strategaeth arallgyfeirio refeniw. Mae plannu coed wedi profi i fod yn strategaeth effeithiol i un teulu ffermio yng nghanolbarth Cymru yn sicr.

Gyda chymorth asiant coedwigaeth arbenigol, llwyddon nhw i gael mynediad at grantiau ar gyfer plannu a chynnal a chadw coetir newydd – wedi'i gynllunio'n ofalus i sicrhau bod y dewis o rywogaethau coed yn addas i'r safle, y pridd, yr hinsawdd a'u hamcanion wrth ffitio i'r dirwedd bresennol. Mae eu buddsoddiad, ar rai o'r tiroedd lleiaf cynhyrchiol ar y fferm, wedi dangos manteision go iawn ac wedi'u hannog i greu mwy o goetir.

CYFRANOGWYR ALLWEDDOL

"...mae pobl yn ofni newid, ond mae'n rhaid i ni wneud rhywbeth fel nad ydyn ni'n mynd i'r gwellt."

Martin James a'i bartner Charly, Ffermwyr defaid Cymreig, Talybont

"Roedd y tir wedi'i werthuso ar tua £1,500 yr erw ar y pryd ac yn y farchnad heddiw mae'n agosach at £7,500 gyda chynnydd tebygol dros y blynyddoedd i ddod."

Robert South, Rheolwr Gyfarwyddwr, Bronwin & Abbey

"Mae asiantau coedwigaeth yn chwarae rhan hanfodol wrth dynnu'r pwysau oddi ar y rhai sy'n dymuno dilyn y cynlluniau creu coetiroedd."

Anna Dauksta, Coedwigaeth a Phren Awdur astudiaeth achos, Woodknowledge Wales

CEFNDIR

FFERM TYN Y RHOS

Yn fab i ffermwr defaid traddodiadol Cymreig, magwyd Martin James ar fferm deuluol ucheldir Tyn y Rhos, y tu allan i Bonterwyd yng Ngheredigion. Mae Martin a'i bartner Charly bellach yn berchen ar fferm deuluol eu hunain ger Talybont, 15 milltir o Bonterwyd, ac yn byw arni. Mae eu fferm yn cynnwys 106 hectar sy'n cynnwys 54 hectar o fferm ucheldir wreiddiol y teulu (365 metr uwchben lefel y môr) yn Tyn y Rhos a Banc y Bont, a ddosbarthir fel Ardal Llai Ffafriol (LFA) ac mae gweddill y tir fferm ger Talybont sy'n fwy o iseldir[1].

AMRYWIAETHU

Mae Martin wedi cynnal traddodiad ffermio defaid, fodd bynnag, yn ystod y blynyddoedd diwethaf mae Charly a Martin wedi dechrau arallgyfeirio i helpu i sicrhau dyfodol eu fferm deuluol. Yn 2019, gyda chymorth y cwmni rheoli coedwigaeth lleol Bronwin & Abbey, fe wnaethant drosi tri o'r caeau LFA, sef cyfanswm o 9.6 hectar yn Tyn y Rhos, yn goedwig. Yn 2023, yn dilyn llwyddiant y creu coetir hwn yn Tyn y Rhos, fe wnaethant blannu 10.5 hectar yn fwy o goetir ym Manc y Bont wrth ymyl Tyn y Rhos. Mae Martin a Charly wedi creu coetir ar dros 20 hectar o'r 54 hectar o dir fferm ucheldir sydd ganddyn nhw. Maent hefyd wedi arallgyfeirio eu harferion ffermio a'u hincwm mewn ffyrdd eraill i ymgorffori iard cadw ceffylau a safle glampio.

NARATIF

GWEITHIO'N DDOETHACH, NID YN GALETACH DEWIS COETIR CYMYSG WEDI'I WELLA AR GYFER INCWM PREN CYFLYMACH

Erbyn 2019, roedd mwy o law yn sgil yr hinsawdd gynhesach yn golygu tir gwlypach a phori gwaeth i'r praidd yn Tyn y Rhos. Mae'r hinsawdd sy'n newid yn arwain at fwy o law trwm ac yn gwneud tir ymylol yn anoddach i'w ddefnyddio ar gyfer cynhyrchu amaethyddol. Roedd cael porthiant i'r defaid yn y gaeaf yn mynd yn anoddach ac yn fwy peryglus o flwyddyn i flwyddyn. Roedd Martin eisiau "gweithio'n ddoethach, nid yn galetach" ac osgoi gorweithio, ond nid oedd y llwyth gwaith cynyddol a'r straen yr oedd yn ei deimlo wrth ofalu am ei braidd ar y tir gwaeth hwn yn Tyn y Rhos yn cyd-fynd â'i nod. Penderfynon nhw ddod â Bronwin & Abbey i mewn i gynhyrchu cynllun creu coetir ar rai o'r caeau anoddaf yn Tyn y Rhos, gan ddefnyddio cynllun grant Creu Coetiroedd Glastir (GWC) Llywodraeth Cymru.

Cynhyrchodd Bronwin ac Abbey gynllun creu coetir a oedd yn adlewyrchu'r safle ac amcanion Martin a Charly. Roedden nhw eisiau:

- plannu coed a fyddai'n cynhyrchu incwm cyn gynted â phosibl
- plannu coed ar y ddaear a oedd yn anoddaf i'w ffermio yn unig
- cael trosglwyddiad syml i goed heb unrhyw ymyrraeth â busnes y fferm
- cael llai o waith o'i gymharu â chadw defaid ar y tir hwnnw
- poeni llai am broblemau pridd a dŵr yn ystod misoedd y gaeaf.

O ganlyniad, fe ddewison nhw'r opsiwn Coetir Cymysg Gwell – er y byddai'r taliadau grant cyffredinol wedi bod yn uwch ar gyfer opsiwn Carbon Coetir Brodorol. Fe wnaethon nhw'r penderfyniad hwn oherwydd bydd y math hwn o goetir yn dod ag incwm o'r pren y mae'n ei gynhyrchu yn gyflymach na'r dewisiadau eraill. Mae'r penderfyniad yn cyd-fynd ag amcanion y fferm, a thrwy integreiddio coed i gynllunio busnes y fferm, gellir ystyried gwerth y pren yn y dyfodol fel incwm. Mae'r gefnogaeth ariannol gan Lywodraeth Cymru ar gyfer plannu a chynnal a chadw yn golygu bod yr opsiwn yn fwy na thalu amdano'i hun. Mae Martin yn teimlo ei fod yn gallu gweithio'n ddoethach nid yn galetach. Galluogodd y cymorth grant i gontractwyr gael eu cyflogi i blannu'r coetir a'i gynnal. Ers iddyn nhw blannu coed am y tro cyntaf yn Tyn y Rhos yn 2019, mae'r taliadau sydd ar gael wedi cynyddu ar gyfer creu coetiroedd. Mae grant Llywodraeth Cymru ar gyfer yr opsiwn Coetir Cymysg Gwell wedi cynyddu o £3,600 i £5,146 yr hectar ac ar gyfer yr opsiwn Carbon Coetir Brodorol, mae'r gyfradd wedi cynyddu o £4,500 i £6,170 yr hectar [2]. Mae Martin a Charly hefyd yn bwriadu gwerthu'r carbon, y mae'r coetir yn ei ddal o'r atmosffer, gan ddefnyddio'r mecanwaith Cod Carbon Coetir[3].

Wedi'i gynllunio i fodloni safonau ar gyfer pren, bywyd gwyllt a'r hinsawdd

Cafodd y coetir ei gynllunio a'i sefydlu i gyd-fynd â'r dirwedd a bodloni'r safonau a nodir yn Safon Coedwigaeth y Deyrnas Unedig (UKFS) a ddefnyddir i osod y safon sylfaenol ar gyfer cynlluniau creu coetiroedd Llywodraeth Cymru. Mae'r dyluniad yn atgyfnerthu coed presennol ac yn clustogi cyrsiau dŵr trwy blannu coed llydanddail, ac mae'r coetir yn ddigon mawr i ddarparu amrywiaeth o fanteision ynghyd â'r pren. Mae'r rhain yn cynnwys atafaelu carbon, mwy o

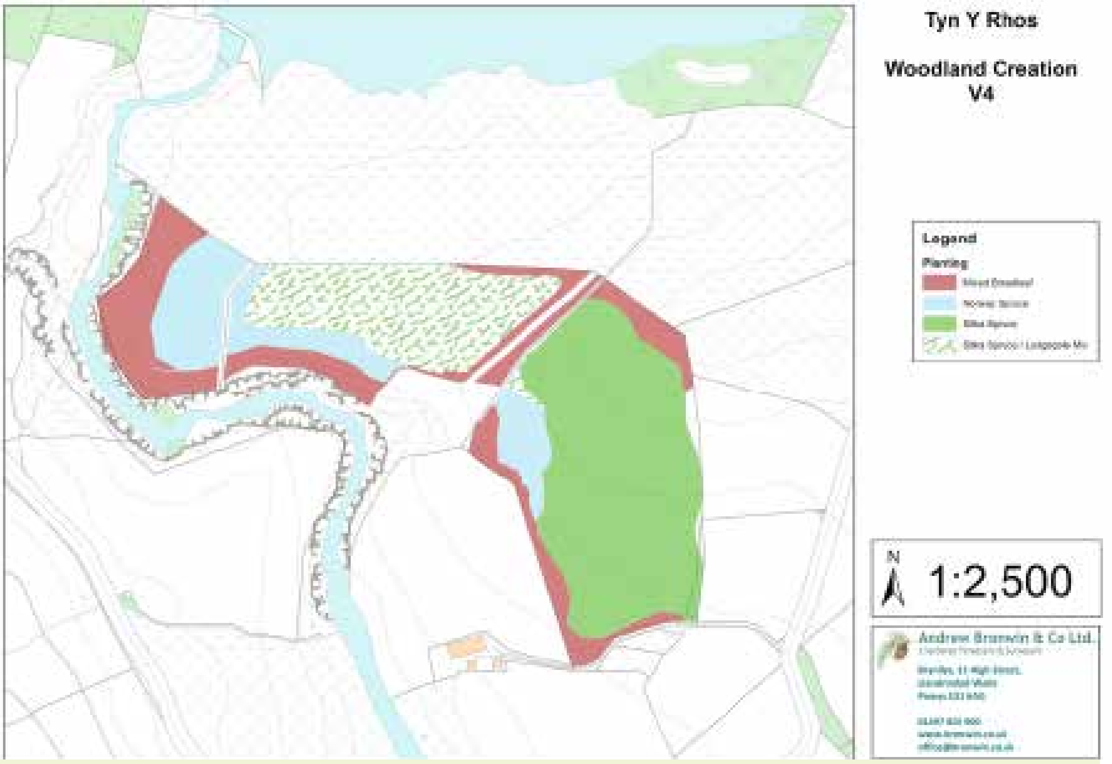

Ffigur 1 – woodland design map of Tyn y Rhos

fioamrywiaeth, cysgod i gaeau cyfagos a'r potensial i leihau gormod o ddŵr ffo. Plannwyd y 9.6 hectar o goetir newydd yn Tyn y Rhos yn bennaf gan ddefnyddio conwydd ynghyd â choed llydanddail a llwyni cymysg wedi'u hymgorffori i ddarparu ardaloedd ar gyfer bioamrywiaeth a chynefin. Plannwyd rhywogaethau llydanddail hefyd i uno â'r coetiroedd derw hynafol presennol sy'n rhedeg ar hyd afon Rheidol. Gweler Ffigur 1 isod.

Drwy gyflogi asiant coedwigaeth, mae Martin a Charly wedi defnyddio gwybodaeth a phrofiad yr asiant i ddylunio coetir sy'n adlewyrchu eu hamcanion a'r hyn sy'n ofynnol i gael mynediad at y cyllid grant. Cynhaliodd Robert South o Bronwin & Abbey yr holl brosesau a gweithdrefnau angenrheidiol ar gyfer creu'r coetir gan ganiatáu i Martin a Charly barhau i redeg gweddill busnes y fferm. Gall ffermwyr ddibynnu ar asiantau coedwigaeth i gyflawni'r holl ofynion ar gyfer creu coetiroedd yn llwyddiannus, gan gynnwys cefnogaeth ar gyfer cynllunio, sefydlu coed a chynnal a chadw'r coed. Mae'r grant yn darparu taliadau premiwm blynyddol yn ogystal â'r taliadau cynnal a chadw am y deuddeg mlynedd cyntaf ar ôl i'r coetir gael ei blannu.

Esboniodd Robert, yn 2019, pan ddigwyddodd y plannu cyntaf, fod y gyfradd grant yn £3,600. Mae hyn wedi cynyddu'n sylweddol ers hynny i £5,146, gan gwmpasu cynnydd sylweddol mewn costau. Fodd bynnag, mae Martin a Charly wedi sefydlu a chynnal y coetir hwn heb unrhyw gost nac ymdrech ychwanegol i fusnes y fferm, tra hefyd yn derbyn taliadau 'premiwm' blynyddol am 12 mlynedd.

Yn gyffredinol, y cyfle cyntaf am incwm o bren yw teneuo'r conwydd – fel arfer yn 15 oed. Fodd bynnag, mae technegau bridio a rheoli gwell sy'n gysylltiedig â newid hinsawdd yn lleihau'r cyfnod hwn a gallai fod mor gynnar â 12 oed. Mae'r coed conwydd wedi tyfu'n dda yn Tyn y Rhos ac maent yn dangos addewid o ddod yn stoc bren werthfawr ar gyfer y dyfodol (gweler Ffigur 2).

Mae creu'r coetir wedi arwain at gynnydd yng ngwerth y tir. Mae Robert wedi amcangyfrif bod y gwerth wedi cynyddu bum gwaith ac mae'n debygol o gynyddu ymhellach dros y blynyddoedd nesaf.

Ffigur 2 – mae'r coetir newydd yn cynnwys conwydd ifanc, a ddangosir yma, sydd bellach wedi hen sefydlu

EFFAITH

Yn ogystal â'r gefnogaeth ariannol, cynhyrchiant uwch a gwerth tir gwell, mae Martin a Charly yn gwerthfawrogi'r effaith gadarnhaol y mae'r coetir wedi'i chael ar y dirwedd gyda'r lliwiau newidiol, a'r patrymau a'r siapiau a grëwyd gan y coed a blannwyd (gweler Ffigur 3). Dywedodd Martin "Rwy'n dwlu ar ddod i fyny yma nawr a mynd am dro drwy'r coed a pheidio â chael y straen o boeni os oes rhywbeth wedi mynd o'i le gyda'r defaid – rwy'n ei fwynhau" ac "mae pobl yn ofni newid, ond mae'n rhaid i ni wneud rhywbeth, fel nad ydyn ni'n mynd i'r gwellt".

Mae'r newidiadau yn y dirwedd a'r cynnydd mewn bywyd gwyllt yn fanteision ychwanegol. Mae'r canlyniadau hyn, yn rhannol, wedi gweithredu fel cymhellion i Martin a Charly ymchwilio i greu coetiroedd ar raddfa fwy a mwy cynhyrchiol. Fodd bynnag, y prif ysgogwyr y tu ôl i'r penderfyniad i ddewis coed yn hytrach na ffermio defaid traddodiadol ar y tir hwn oedd diogelwch ariannol yn y dyfodol i Martin a Charly, er mwyn cadw'r fferm deuluol i fynd.

Mae ffermwyr fel Martin a Charly yn arwain y ffordd drwy ddangos bod cynlluniau plannu coed sydd wedi'u cynllunio'n dda ac sy'n rhan o'r busnes ffermio yn gyfle buddsoddi pwysig ar gyfer dyfodol ffermio, yn enwedig pan gânt eu cefnogi gan gynlluniau grant Creu Coetiroedd. Fodd bynnag, mae'n her gwella dealltwriaeth o'r manteision economaidd, amgylcheddol a chymdeithasol y gall coed eu dwyn i bobl a chymunedau ffermio ledled Cymru. Gweledigaeth Woodknowledge Wales yw trawsnewid yn genedl goedwigoedd gwerth uchel yng Nghymru gan gyflawni lles y cyhoedd trwy goedwigo a datgarboneiddio'r amgylchedd adeiledig gan ddefnyddio pren adeiladu a dyfir yn y wlad. Mae cyfle i dyfu coed sydd eu hangen ar y diwydiant adeiladu ac i greu economi gylchol trwy raeadru'r defnyddio o gynhyrchion pren.

Mae Tyn y Rhos yn tyfu coed a fydd yn cynhyrchu cnwd o bren cynhyrchiol y gellir ei ddefnyddio i greu cynhyrchion pren gwerthfawr. Bydd hyn yn ennill incwm i'r fferm a bydd yn rhan o ddyfodol y teulu. Mae'n fuddsoddiad hirdymor lle nad oedd angen i Martin a Charly ond darparu tir ar ei gyfer – ac yn yr achos hwn eu tir gwaethaf a fyddai fel arall wedi cynnig ychydig iawn o fudd i fusnes y fferm.

Ffigur 3 – y coetir newydd a grëwyd ar dir Ardal Llai Ffafriol (LFA) yn Tyn y Rhos

Cyfeiriadau

[1] Mae dynodiad Ardal Llai Ffafriol yr UE yn cyfeirio at ardaloedd lle mae amodau daearyddol, pridd neu hinsoddol yn cyfyngu ar gynhyrchiant ac yn gwneud ffermio'n anoddach. Yng Nghymru mae hyn yn adlewyrchu'r tir mynyddig, llethrau serth ar ffermydd ucheldir a glawiad uchel (Ymchwil Senedd Cymru, 2022).

[2] Gweler https://www.llyw.cymru/grant-creu-coetir-trosolwg

[3] Gweler https://www.woodlandcarboncode.org.uk

Awdur: Woodknowledge Wales
Cafodd yr astudiaeth achos hon ei hysgrifennu fel rhan o'r prosiect Cartrefi o Bren Lleol a chafodd ei hariannu gan Lywodraeth Cymru

Woodknowledge Wales Limited
Ffarm Moelyci, Felin Hen Road, Tregarth, Gwynedd, LL57 4BB

© WoodKnowledge Wales, 2025